

קריביה דרב אידי בר אבין

מקורות

תוד"ה "ה"ג לסוף אודי ליה" עד "וא"ת והא לקמן אמרינן"; רי"ף, בעה"מ, מלחמות (עד "ויש עליו תשובות"); רמב"ן, ר' יונה; קצות סי' לד סק"ד; קוב"ש אותיות קמג-קמד.

שאלות

- א. מה היו הנתונים לפי רשב"ם ומה סברות המחלוקת בין רב חסדא לאב"י ורבא? שים לב ביחוד לד"ה "אהאי" ולמש"כ הג"ה ברשב"ם בעמ' ב בסוגריים. עי' גם קצות סי' לד סק"ד במחלוקתו עם מהר"י בן לב בגדרי הודאת בע"ד. האם לפי תוד"ה "ה"ג המחלוקת תלויה בסברותיהם? מדוע רשב"ם לא פירש כתוס' למרות שגרס כמותם?
- ב. מהי גירסת ר"ח בסוגיה? מה החסרון במיגו לדעת אב"י ורבא? ר' יונה, תוס', רמב"ן ד"ה "ולי נראה", קובץ שיעורים אות קמג. מה סברות המחלוקת בין רב חסדא לאב"י ורבא? עי' גם קוב"ש אות קמד.
- ג. כיצד מסביר בעה"מ את דברי אב"י ורבא? שים לב למקרים הנוספים שהוא מביא לדמות לסוגייתנו, ולהגדרת הרמב"ן במלחמות את סברת בעה"מ "ועיקר הדין שאמר דלא אמרינן מיגו".
- ד. כיצד רצו תוס' להעמיד את הסוגיה בגירסת "איהו קריב טפי"? למה אמרו על זה "ואין לפרש"? עיין רמב"ן ד"ה "ואי גרסינן דאיהו מיקרב טפי" – כיצד הוא עונה על שאלת התוס' השנייה? האם בדבריו יש תשובה גם על הראשונה?
- ה. הרי"ף גרס "לסוף אייתי סהדי דאיהו קריב טפי, א"ד לסוף אודי ליה דאיהו קריב טפי". איך יפרש את המשך הסוגיה והמח' בין רב חסדא לאב"י ורבא – כרשב"ם, כתוס', כר"ח, או שיטה אחרת? עי' רמב"ן ד"ה "ויש לפרש".

מהלך השיעור

סוגיה זו עוסקת בהודאת בע"ד, בכוחו של מיגו ובגדרי ספק וודאי. נתוני הסוגיה לפי רשב"ם, וסברות המחלוקת הדומות למחלוקת הקצות ומהריב"ל. הסבר האחרונים בדברי מהריב"ל והעמדת המחלוקת כולה בתוך סברת מהריב"ל לדעת רשב"ם. הדעה הראשונה בתוס' שיטת ר"ח שבאו עדים רק על קרבתו של ראב"א. גדר דין ספק וודאי, מחלוקת האמוראים איך לפרש את מעמד הודאי. למה המיגו לא מועיל? הסברי הראשונים בשיטת ר"ח. אפשרות

להסבר המחלוקת בדיון מיגו במקום עדים – תוס' ורמב"ן. דעת בעל-הלכות והרי"ף ושת"י אפשרויות ברמב"ן לפרשה, האפשרות השניה כמהריב"ל.

שיעור

א. הסבר המחלוקת בגדרי הודאת בעל-דין אם הוא כמתנה או נאמנות

רשב"ם גרס שראב"א וקרובו התווכחו מי קרוב יותר למת, והקרוב תפס מדין כדא"ג. לאחר שנתיים הודה הקרוב שראב"א קרוב יותר, ואמנם לא הודה שאכל את הפירות אבל היו עדים על אכילתו. רב חסדא אמר שלמרות הודאתו ראב"א לא יקבל את הפירות, ואילו אביי ורבא חלקו ואמרו שאותו קרוב חייב לתת לראב"א את הפירות משום ש"כיוון דאודי אודי". הקצות ומהריב"ל נחלקו בסיבת הדיון שהודאת בע"ד כמאה עדים דמי, האם היא משום מתנה (מהריב"ל) או שהיא נאמנות מיוחדת שנתנה תורה לאדם על עצמו (קצות סי' לד סק"ד).

לכאורה מחלוקת האמוראים היא בעצם ויכוח הקצות ומהריב"ל. לפי-זה, רב חסדא סובר שהודאה היא כמתנה וכביכול נתן לו עתה קרקע במתנה שאינו יכול לדרוש פירות שנאכלו קודם למועד המתנה, ואילו אביי ורבא סוברים שהודאה היא נאמנות. אבל נראה שא"א לומר כן, שהרי אם זו מתנה במובן המלא – צודק הקצות בקושיותיו שם, מהמקרים בהם לא נתכוון לתת דבר ומ"מ נחשבת הודאת בע"ד. במיוחד קשה מסוגיית "האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי" (ב"ב ו ע"א), שלא נתכוון לתת מתנה וכל טענותיו לא היו אלא להיפטר מתשלום, אלא שסתירת טענותיו גורמת לחייבו. אף שהיה אפ"ל שהסוגיה ההיא נאמרה ע"י רבא ובאמת רב חסדא חולק עליו, קשה – שהרי להלכה נפסק כסוגיה ההיא ולא כרב חסדא! ייתכן שהקצות יעדיף הסבר כזה וידחה בכך סברת מהריב"ל מהלכה, אבל על מהריב"ל יהיה קשה.

את מהריב"ל מקובל ליישב^א שלא נתכוון לומר שהודאת בע"ד היא מתנה, אלא שהאפשרות לתת ממון זה במתנה נותנת למודה סמכות לקבוע את דינו של הממון. הסבר זה מדויק בלשונו של מהריב"ל, שהסביר את הודאת בע"ד במושגים "תורת מתנה ותורת חיוב". הסבר זה דומה לסברת הנאמנות המבוססת על 'בידו', שכיון שיכול להגיע לאותה תוצאה בדרך אחרת – נקבל גם את דבריו שאמר עתה.^ב אמנם אין זהות בין המושגים, שא"כ היה

א. עיין טבעת-החושן על הקצות הנ"ל, עמ' מב.

ב. כגון האומר יש לי בנים שנאמן לפטור אשתו מן הייבום כיון שבידו לגרשה, ב"ב קלד עמ' ב.

הקצות צודק בהשגתו שדין 'בידו' לא מועיל נגד עדים – אלא הוא ציון מקור הכוח והסמכות שיש לו כלפי ממון זה.

הקצות חולק על מהריב"ל, שכיוון שמקור הסברא הוא "תורת מתנה", הרי צריך להתכוון להתחייב באמירה ודומיא דמתנה. לפי-זה, הרי בסוגיית 'האומר לא לויתני' לא נתכוון לתת דבר, אדרבא – בא לפטור עצמו, ואיך נחייב אותו? לכן לדעתו הודאת בעל-דין היא מגדרי נאמנות. אמנם הקצות עצמו נשאר בצ"ע על המקור שהביא להודאת בע"ד מדין מודה במקצת, שאינו מהווה ראיה שהודאת בע"ד תועיל גם נגד עדים. לכן נראה לכאורה שגם לשיטתו נדרשת סברת 'מתנה' באופן כלשהו.

לכאורה מלשון רשב"ם "הוי כנותן" משמע כמהריב"ל לפי הבנת הקצות בדבריו, אבל אפ"ל שלא בא אלא לשלול את הסברא שיש בהודאתו עניין נוסף לנתינת האילן בעצמו. כלומר אין כאן הצהרה על ממון שמעבר לאילן, שכל הודאת בע"ד אינה אלא חיוב הממון שהוא מודה בו, ולא 'אמירת אמת' שממנה אפשר להסיק מסקנות נוספות. לכן הרשב"ם מדגיש שעד עכשיו אכלה בדין כדא"ג, ואי"צ לשנות את הדין. אביי ורבא מודים בעיקרון שאין ידיעה מחמת ההודאה, אך יחד עם זאת סוברים שהאמירה כוללת את מה שמשמטע ממנה – שאכל עד עתה שלא כדין. אלא שזה קשה מאוד בלשון הרשב"ם, ונראה יותר שסובר כמהריב"ל. גם דברי אביי ורבא יכולים להתפרש בתוך סברת מהריב"ל, אלא שלעומת דעת רב חסדא, הם סבורים שכיוון שבסמכותו לומר מה דין הממון יש בדבריו גם אמירה עקרונית, "כיוון דאודי אודי", ולכן נתנהג בממון זה כאילו ידוע לנו שהוא של ראב"א ונוציא ממנו גם את הפירות.

ב. הסבר המחלוקת בפרשנות הנתינה

תוס' (ד"ה "ה"ג") הביאו גירסה ולפיה הקרוב לא הודה לו, אלא שלא היה לו נעים לחלוק עם ראב"א ולכן נתן לו את הדקל. ראב"א סבר שמנתינה זו יש להסיק שמודה לו על עצם הבעלות, ורצה לחייבו בפירות שאכל, ורב חסדא חלק עליו ואמר לו שהנתינה לא מורה על הודאה. תוס' עצמם כתבו שלשון הסוגיה דחוקה וסברת אביי ורבא שהסכימו לראב"א ועשו ממתנה הודאה, דחוקה אף היא.¹

ג. יש להעיר, שלדבריהם סברת אביי ורבא שמתנה יוצרת הודאה בפירות, הפוכה לגמרי מסברת רב חסדא לפי רשב"ם שמתנה מצמצמת דבריו רק לקרקע ולא לפירות (לעיל א). אולי לכן כתבו תוס' עצמם שזה דחוק.

ג. גירסת ר"ח ופירושה

גירסת ר"ח (המובאת ברשב"ם ובתוס'), שראב"א הביא עדים שהוא קרוב אבל לא יותר מהמחזיק, אלא שלמחזיק אין עדים כלל. הסיבה שבגללה הדקל ניתן עתה לראב"א היא משום שבמקרה של ספק וודאי נותנים לוודאי וכסוגיית יבמות⁷ – אע"פ שייתכן שהקרוב ההוא קודם לראב"א שהרי אין עדים האומרים מי קרוב יותר, אלא רק עושים את ראב"א לוודאי יורש בעוד שהקרוב השני הופך לספק. ראב"א רצה להמשיך את המסקנה ההגיונית מהעברת הדקל אליו ולחייבו לשלם את הפירות כדין מי שאכל מדקל שאינו שלו. אבל רב חסדא סבר שיש לו מיגו משום שיכול היה לומר שלא אכל, ולכן כעת שאומר שאכל את שלו נאמן.

הראשונים תמהו, מדוע אביי ורבא סבורים שיש חיסרון במיגו שהציע רב חסדא? לכן הציעו כמה פירושים.

ר' יונה – כיוון שאינו בא לזכות בפירות מצד עצמם אלא בהיותם של הדקל שלו, וכיוון שהדקל יוצא ממנו ע"י עדים שהעידו שראב"א הוא ודאי, גם הפירות יוצאים ממנו ע"ז. כלומר, המיגו לא מועיל מכיוון שהטענה הבסיסית נשמטה.⁸

רמב"ן (ד"ה "ולוי נראה") – התופס טוען שהוא ספק יורש, שאינו יודע אם הוא בן אח או בן דוד, ואילו ראב"א הוא ודאי יורש ו"אין ספק מוציא מידי ודאי". הרמב"ן אינו מתכוון לומר שיש בעייה משום מיגו להוציא, שהרי לדעתו מיגו להוציא אמרינן, ועוד שהרי כבר אכל את הפירות ואינו מוציא עכשיו מהוודאי. אלא כוונתו שמיגו אינו מועיל כנגד חזקת הוודאי מול הספק, ומזה נובעת ההתייחסות לפירות כמחזיקים אצל הוודאי למרות שכבר נאכלו.⁹

ד. יבמות לח ע"א – שם באו שנים לתבוע ירושה. כגון שראובן נפטר והניח אחריו שני בנים אפרים ומנשה. מנשה נפטר בלא בנים ואפרים יבם את אשתו חדשיים לאחר מות בעלה. לאחר שבעה חדשים נולד ברזילי והוא ספק בן תשע לראשון ספק בן שבע לאחרון. כיוון שמעמדו של אפרים בירושה ודאי ושל ברזילי ספק – שהרי יתכן שהוא בנו של אפרים – נותנים הכל לאפרים.

ה. ואמנם המהדיר (הערה 192) כתב שהבעיה היא משום מיגו להוציא, אבל א"צ לזה ור' יונה לא הזכיר זאת, ועוד שהרי כבר אכל את הפירות ולא בא להוציא.

ו. מעין סברת ר' יונה, אבל באוקימתא שונה. בנוסף – ר' יונה מדגיש את הוצאת הדקל הגוררת אחריה את הפירות, ואילו הרמב"ן מדגיש את יחסי הכוחות בין הספק לוודאי.

תוס' – אמנם יש לו מיגו על הפירות, אבל אין לו מיגו על הקרקע [דקל] – וכיוון שהקרקע יוצאת מתחת ידו ממילא יוצאים גם הפירות.¹ דברי שלושת הראשונים האלה דומים בכך שעיקר סברת אביו ורבא היא, שא"א לנתק את דין הפירות מדין הקרקע.

קוב"ש (אות קמג) דייק מדברי התוס' שאילו לא הייתה הקרקע יוצאת ממנו היה נאמן במיגו למרות סברת "אין ספק מוציא מידי ודאי", משום שאמנם על הקרקע אין לו ראייה אבל על הפירות שיש מיגו יש לו ראייה. עוד העיר, שבתוד"ה "ואי טעין" וד"ה "אי הכי" הקשו שנאמין לו משום מיגו שהיה אומר לפירות ירדתי, ושלא כדבריהם כאן שהקרקע מוציאה גם את הפירות.²

עוד בקוב"ש (אות קמד), הסביר בדעת רבנו חננאל המובא בתוס', שלדעת רב חסדא המיגו הוא 'כח נאמנות' (כח הטענה) ולכן אפשר לעשות פלגינן נאמנות ולא יצטרך להחזיר את הפירות, ולאביו ורבא הוא בירור על האמת ואת זה א"א לחלק ולכן לא מקבלים את המיגו. אבל נראה שאי"צ לזה, ואפשר להסביר שלדעת רב חסדא יש לחלק בין הדין ההלכתי-מעשי שמחייב לתת לו את הקרקע, לבין ידיעת האמת. שהרי מה שנותנים את הקרקע לראב"א הוא למרות שייתכן שדווקא שכנגדו הוא הצודק – ולכן מיגו יכול להועיל לו. אבל אביו ורבא סוברים שכיוון שכבר נהגנו למעשה בראב"א כבעלים – גם הפירות נמשכים אחר המעשה, וכאילו המיגו הוא נגד עדים.

בעה"מ – בתחילת דבריו אפשר להבין שרוצה להסביר את חסרון המיגו במה שהוא נגד חזקת ודאי, אבל בהמשך נראה מהדוגמאות שהביא שהבעיה היא בכך שלמחזיק אין עדים על היותו קרוב של הנפטר. אנו טוענים נגדו שאם אכן הוא קרוב לא ייתכן שאין לו עדים על כך, ולכן לא מאמינים לו ולא נותנים לו מיגו. מכאן היסוד שמחדש בעה"מ דלא אמרינן מיגו בדבר שקל להביא עליו עדים.

ד. הסבר המחלוקת בדין מיגו במקום עדים

תוס' הביאו אפשרות להעמיד הסוגיה במקרה שהודה לראב"א שהוא קרוב טפי אבל לא הודה שאכל את הפירות, ולראב"א היו עדים שאכל (כאוקימתא של רשב"ם לעיל אות א). רב חסדא רצה להאמין לו שלא אכל אע"פ שהוא נגד עדים, מיגו שלא היה מודה כלל (ולא כהסבר רשב"ם שם). אביו ורבא חולקים עליו, כמו לקמן בסוגיה, כיוון שלדעתם מיגו נגד

ז. דומה לר' יונה, אבל הדגש הוא על החיסרון של מיגו לחצי טענה.

ח. יבואר להלן בשיעור על עדי שנתיים וירידה לפירות.

עדים לא אמריןן. תוס' דחו אפשרות זו משום שהיה צריך לומר בתשובת רב חסדא לראב"א במקום "הא אמר אנא מקרבנא טפיי", "הא אמר לא אכלתי והוי מצי למימר אנא קריבנא טפיי", ולא כפי שכתוב בגמרא שאומר בפועל "אנא קריבנא טפיי". עוד העירו שהיה צריך להזכיר את המחלוקת בין רב חסדא לאביי ורבא באותה הלשון דלקמן, אם אומרים מיגו במקום עדים או לא.

הרמב"ן (ד"ה "וההוא גברא אמר") העלה אפשרות דומה לזו. אבל בגירסת "כולהו נוסחי" שהייתה לפניו כתוב שראב"א הביא עדים שאמרו שהוא קרוב טפי, שהיא כגירסת הרי"ף והאוקימתא שלו בדין העדים (לקמן ה). לדעתו אפשר לפרש שרב חסדא לשיטתו שמיגו מועיל במקו"ע, והקרוב טוען שנאמין לו משום מיגו שהיה יכול שלא להודות בפירות. עכשיו נוכל גם לפרש את דבריו שאמר 'אני קרוב יותר' – היינו משום שקניתי הפירות ממך, ולא שבאמת הוא קרוב יותר. לעומתו אביי ורבא לשיטתם שמיגו במקו"ע לא אמריןן, ולא מפרשים דבריו, וכיוון שהוא אמר אנא קריבנא טפי והעדים אומרים שראב"א קרוב טפי – נדחים דבריו מפניהם. הרמב"ן מסביר שלא נקטו לשון מיגו במקו"ע, כיוון שרק הצירוף של הודאתו והעדים יוצרת את החיוב. לפי"ז אפשר לענות גם לשאלת תוס' השניה, שלא נקטו מיגו במקו"ע מאותה סיבה. על השאלה הראשונה של תוס' י"ל, שכיוון שכבר החזיק בטענת "אנא קריבנא טפיי", יכול היה להמשיך לטעון אותה ולא להודות שאכל את הפירות.

ה. דעת בעל הלכות והרי"ף

בעל-הלכות והרי"ף גרסו בגמרא: "אזל ראב"א אייתי סהדי דאיהו קרוב טפי, א"ד לסוף אודי ליה דאיהו קרוב טפיי". יש להקשות, איך סברו ששתי האפשרויות בסוגיא עולות בקנה אחד, והלא הגירסא על הבאת העדים שונה מרבנו חננאל, שלדעתו אינם אומרים שראב"א קרוב טפי אלא רק שהוא קרוב (שיטתם הוסברה לעיל סוף אות ד). יש להוסיף ולהקשות לפי מש"ל, שאלו הסברים שונים בתכלית. לגירסת "אייתי עדים" אביי ורבא מתבססים על מה שהמיגו אינו טוב (מחמת הסיבות שהוזכרו לעיל ג), וק"ו לגירסה זו שהעדים מעידים לגמרי נגדו, דהוי מיגו במקום עדים. אבל לגירסת "לבסוף הודה" – סברת אביי ורבא מתבססת על מה שהודאתו כוללת גם את הפירות שאכל (כדלעיל א). יש לומר שהצד השווה בשני ההסברים הוא שהודאתו באכילת הפירות גרמה לו, ולכן הרי"ף מביאם כשתי אפשרויות מעין אותו עניין.

הרמב"ן תירץ בשני אופנים את הקושיה על הסבר בה"ג בדברי רב חסדא. האופן האחד הובא לעיל (אות ד). עוד תירץ שאמנם הקרוב טען מתחילה שהדקל שלו וגם אכל ממנו, אבל אח"כ לא המשיך לטעון שאכל את הפירות. רב חסדא סבר שכיוון שעתה אינו מודה ומתחילה כשהודה לא התכוון לחייב את עצמו אלא לייפות את כוחו, אין זו הודאה שמחייבת אותו. לעומת זאת אביי ורבא סוברים שכיוון דאודי אודי, וכיוון שהטענה עצמה שטען איננה תלויה באכילת הפירות אין לראות את הודאתו באכילת הפירות כחלק מהטענות לזכותו אלא כהודאה רגילה. בסיום הסבר זה מעיר הרמב"ן שהוא נכון גם לרי"ף הנ"ל שגורס "א"ד לבסוף אודי ליה". מכלל דבריו עולה שהסבר זה מתאים גם לר"ח לפי גירסתו ופירושו. לפי זה סברת המחלוקת בין האמוראים תתפרש רק לפי מהריב"ל, ומעין מה שרצינו לפרש מתחילה (לעיל א), שהכל תלוי בכוננתו לחייב את עצמו. שהרי לרב חסדא אם אמר את דבריו כמייפה את כוחו ולא לרעתו טענתו לא תיחשב הודאה, וגם אביי ורבא לא נחלקו בסברא זו אלא טענו שכיוון שאכילת הפירות אינה נחוצה לטענתו אין בזה ייפוי כח אלא רק הודאה.^ט

טבלה לסיכום האפשרויות בסוגיה

רשב"ם	המחזיק הודה שראב"א קרוב יותר יש עדים על אכילת הפירות
ר"ח רמב"ן	ראב"א הביא עדים שהוא קרוב (ולא יותר) המחזיק הודה באכילת הפירות
רי"ף	המחזיק הודה שראב"א קרוב יותר או שבאו עדים על זה

ט. אמנם כל הקושיות שהקשה הקצות קמו וגם ניצבו על הסבר זה.